

тільки на основі ознайомлення з традиційною документальною продукцією із архівів чи бібліотечних фондів, а, поряд з цим, завдяки історичній організації життя у визначеному просторі: "Треба розпочинати із місць, у чіткому сенсі слова, якими суспільство, будь-яке суспільство, нація, сім'я, етнос, партія свідомо передає на збереження свої спогади або визнає їх за необхідну частку своєї самобутності: топографічні місця – як-от архіви, бібліотеки або музеї; монументальні місця – як кладовища або архітектурні споруди; символічні місця – як комеморації, паломництва, відзначення дат або емблеми; функціональні місця – як підручники, автобіографії або асоціації. Ці меморіали мають свою історію" [4, с. 191]. Проте, освоєння історичного минулого на основі продукування "місць пам'яті" може стати ілюзорним, а самі пам'ятки – тільки спорадичним поверненням до минулого, якщо воно спирається виключно на "комеморативні практики" – місця слави та вшанування героїв. Комеморативна практика – це практика державної машини, державної влади. Зі зміною політичної ідеології і постанням нової генерації владців зчиняється перегляд офіційної версії історичного минулого, переоцінка історичних постатей, проявом чого може стати руйнація пам'ятників в результаті громадської ініціативи або продуманої історичної політики владців. Йорн Рюзен стверджує: "У публічній історичній культурі на колективну пам'ять навалюється велетенський потік образів. Форми свідомості, зафіксовані на письмі, насамперед форми дистанційної раціональності, можуть швидко втрачати значення, а особливо політичний вплив. Граматика історичного стає імагологією презентацій, в якій з'являються всі часи заразом і розсіюється засадниче уявлення про зальний перебіг часу" [9, с. 32]. Вибудовувати на ґрунті історичного минулого в якості об'єднуючого чинника спільноти національну ідентичність, не оминаючи при цьому гнітючих фактів та важких сторінок власної історії, – надзавдання для українських політиків та істориків.

Перспективним напрямом вивчення історичної культури постає громадський вимір її прояву та функціонування, який, почасти, виражають за допомогою терміна "публічна історія", неправомірно вбачаючи в ньому вна-

слідок усталеності національної специфіки наукової гуманітарної термінології та суспільно-гуманітарної дослідницької традиції синонім до поняття історичної культури взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анкерсмит Р. Ф. Возвышенный исторический опыт / Франклин Р. Анкерсмит; [пер. з англ. А. Олейникова, П. Борисовой, Е. Ляминой, М. Неклюдовой, Н. Сосны]. – М.: Издательство "Европа", 2007. – 612 с.
2. Гене Б. История и историческая культура Средневекового Запада / Бернар Гене; [пер. с фр. Е. В. Баевского и Э. М. Береговской; Отв. ред. И. И. Соколова]. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 494 с.
3. Нагорна Л. П. Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал / Лариса Нагорна. – К.: ІПІЕНД ім. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 382 с.
4. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора; [пер. з фр. А. Репи]. – К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2014. – 272 с.
5. Принс Г. Усна історія / Гвін Принс // Нові підходи до історіопи-сання; за ред. П. Берка; [пер. з англ.]. – 2-е вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – С. 145–186.
6. Репина Л. Знання о прошлом и историческая культура / Лорина Репина // Казанский университет как исследовательское и социокультурное пространство: Сб. научных статей и сообщений / Сост. и отв. редактор Г. П. Мягков и Е. А. Чиглинцев. – Казань: Изд-во КГУ, 2005. – С. 302–310.
7. Репина Л. П. Историческая культура как предмет исследования / Л. П. Лорина, И. М. Савельева, А. В. Полетаев, А. Б. Давидсон // Новая и новейшая история. – 2012. – № 3. – С. 41–51.
8. Рикер П. Память, история, забвение / П. Рикер; [пер. с франц. И. И. Блауберг и др.]. – М.: Изд-во гуманитарной литературы, 2004. – 726 с.
9. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Йорн Рюзен; [пер. з нім. В. Кам'янець]. – Львів: Літопис, 2010. – 358 с.
10. Стельмах С. "Історична культура" в сучасних зарубіжних та вітчизняних історіографічних дискурсах / С. Стельмах, С. Котова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – Вип. 4 (122). – С. 48–51.
11. Тишков В. А. Новая историческая культура / В. А. Тишков. – М.: МГОУ, 2011. – 60 с.
12. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс; [пер. с фр. и вступ. ст. С. Н. Зенкина]. – М.: Новое издательство, 2007. – 348 с.
13. Assman J. Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen / Jan Assman. – 6 Auflage. – Munch.: Verlag C. H. Beck, 1999.
14. White H. V. Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe / Hayden White. – Baltimore and London, MD: Johns Hopkins University Press, 1975. – 448 p.

Стаття надійшла до редколегії 09.08.16

T. Lishchuk-Torchynska, PhD in Philosophy, associate professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine)

PHILOSOPHICAL AND HISTORICAL CONTENT OF THE CONCEPT AND PHENOMENA OF "HISTORICAL CULTURE"

The author suggested structural model of the historical culture system which includes professional and non-professional dimensions. The operation of historical culture on cognitive, rhetorical, behavioral, emotional and esthetic levels is concretized.

Professional historians in the frame of the ethos of academic history form the image of the past and determine the overall book fund of historical culture. The ruling authorities are trying to produce an image of history, which would be consistent with its political objectives. Openness of historical discourse and dialogue are the keys to the formation of the high quality historical culture.

Key words: Model of the Historical Culture, Book Collection of Historical Culture, Ethos of Historical Science, Grand-Narrative, Commemorative Practices.

УДК 656.331:351.83.556.4 (477):351.88.314.7

Н. Пархоменко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА ДОСВІД СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Стаття присвячена аналізу міграційних процесів у США та Україні. Досліджено особливості функціонування міграційної системи США. Найбільшу увагу приділено аналізу провідних чинників міграції та досвіду США.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційний процес, причини міграції, чинники міграції, США, Україна.

Здобуття незалежності в 1991 році хронологічно співпало з поживленням міжнародної міграції, а отже, з самого початку існування сучасної української держа-

ви вона перебуває під прямим та опосередкованим впливом цього процесу. Через Україну проходить один з найактивніших у світі міграційних коридорів, а грома-

© Пархоменко Н., 2016

дяни України належать до міграційно активних спільнот. Близькість до Європейського Союзу справляє значний вплив на трудовий ринок України та міграційну ситуацію в державі. Отже, постає потреба у зваженій, гармонійній, раціональній міграційній політиці України.

Міграція призвела до змін в етнічному складі населення. З одного боку, за останні два десятиліття з нашої країни емігрували на постійне місце проживання за кордон декілька сотень тисяч мігрантів-представників національних меншин (насамперед, – євреї та німці). З іншого – Україна стала кінцевим пунктом для міграцій мігрантів інших національностей, переважно – вихідців з республік колишнього СРСР.

По-друге, масова трудова міграція українців за кордон перетворилась на важливий соціально-економічний чинник, що впливає на розвиток країни. Факт перебування за кордоном величезної маси працездатного населення впливає на стан ринку праці в самій Україні. Зовнішня трудова міграція українців – це процес, в якому беруть участь як мінімум 10% населення України в працездатному віці, а враховуючи членів родин мігрантів, опосередковано дотичними до трудової міграції виявляється більше третини українських громадян. Можна стверджувати, що це явище поступово видозмінює українське суспільство. Якщо на початку 1990-х років важливу роль відігравали інерційні міграційні процеси, пов'язані з розпадом Радянського Союзу, то наприкінці другого десятиліття існування новітньої Української держави, її населення та територія залучені до міграційних потоків світового масштабу. В'їзна, виїзна, трудова й транзитна міграція вплинули і продовжують впливати на формування сучасного обличчя української державності та процес створення української політичної нації. Спільноти мігрантів змінюють традиційне обличчя суспільств у країнах, куди спрямовано міграційні потоки. Мігранти впливають на ситуацію на ринках праці, і на політичні процеси. Водночас зростає розуміння того, що міграція – це нормальне і навіть у чомусь корисне явище. Подальше зростання міграційних потоків є неминучим, і головним завданням цивілізованих держав є створення адекватних рамок для міграції, які би сприяли детінізації та деполітизації міграційних процесів.

З огляду на вищесказане, наукове дослідження даної проблематики та вивчення досвіду країн, котрим доводилося (і доводиться) розв'язувати аналогічні проблеми, є актуальним і необхідним. Одним з найцікавіших та найкорисніших у цьому плані є досвід Сполучених Штатів Америки [1; 2]. США залишаються єдиною у світі високорозвиненою країною, населення якої продовжує зростати, причому досить високими темпами: на 2 млн. осіб на рік за рахунок природного приросту, і на 1 млн. внаслідок імміграції. Засновані у якості переселенської колонії, США приваблювали іммігрантів з усього світу як ареал політичної свободи та широких економічних можливостей.

Міграція – предмет постійних дискусій в американському суспільстві. Висловлюються надзвичайно різноманітні за спектром пропозиції: від легалізації незаконних мігрантів та лібералізації режиму імміграції до повної її заборони. Поняття свободи імміграції та політика США в цій галузі з часом пережили серйозні зміни. Від самого початку свобода імміграції переважно означала вільні можливості по переселенню до США європейської протестантської громади. Але навіть у подібній ситуації такої відносно релігійної, етнічної та культурної близькості мали місце прояви ксенофобії та групових забобон, неодноразово звучали вимоги обмежити в'їзд окремих етнічних або релігійних груп, незважаючи на те, що самі американці являють собою націю іммігрантів. Бенджамін

Франклін, найбільш толерантний та демократичний серед "батьків-засновників" американської держави, був свого часу стурбований обсягами імміграції етнічних німців, які в цілому, на його думку, були недостатньо культурно розвинені та освічені, до того ж мали серйозні проблеми із вивченням англійської мови. Франклін мав побоювання щодо можливих конфліктів у американському середовищі через присутність таких мігрантів [2; 3].

Імміграційна політика США почала формуватися після прийняття в 1776 році Декларації незалежності. Упродовж більш ніж 200-літньої історії цілі та методи змінювалися відповідно до інтересів розвитку економічної системи, зовнішньополітичного становища США, ставлення до іммігрантів у американському суспільстві. Початковий етап історії США характеризувався відсутністю будь-яких обмежень на інтенсивність та структуру імміграційних потоків. Єдиним виключенням був закон про ворожих іноземців, прийнятий у 1798 році. Подібні обмежувальні функції притаманні більшості імміграційних законів [3; 4; 5].

Наступний федеральний закон, що регулював імміграційні процеси, було прийнято в 1864 році. Суть його полягала в заохоченні припливу іммігрантів для задоволення потреб у робочій силі. Потреба ця загострилася у зв'язку із початком Громадянської війни та наступним зменшенням притоку нових переселенців. Той самий закон дав президентові США повноваження у призначенні комісара у справах імміграції.

Водночас у середині XIX століття інтенсивна імміграція з католицьких країн Середземномор'я та Ірландії породила страхи зміни етнічного та релігійного балансу. Ці побоювання зростали разом зі збільшенням частки вихідців з Азії та представників нехристиянських конфесій. Зокрема, у другій половині XIX століття почався інтенсивний приплив контрактних робітників з Китаю та деяких інших азійських країн. Налагодили міграційні канали представники Японії, Індії, Кореї. До 1880 року в Каліфорнії осіли більш ніж 200 тисяч китайців, що складало майже 10% її населення [3; 4; 5].

У 1875 році було прийнято перший законодавчий акт, пов'язаний із введенням якісних обмежень імміграції. Складається список "небажаних іммігрантів", котрим заборонялося в'їздити до Сполучених Штатів. Він був доповнений правовими актами 1882, 1903, 1917 та 1920 рр. Так, у відповідь на зростання кількості китайських мігрантів було введено перше обмеження за національною ознакою: у 1882 році Конгрес прийняв Акт про виключення китайців, котрий на десять років заборонив китайську імміграцію та натуралізацію китайців – постійних мешканців Сполучених Штатів Америки.

В 1890-х роках виникли значні міграційні потоки з Центральної та Східної Європи, включно з масштабною єврейською імміграцією: в 90-х роках XIX століття частка західно-європейців в числі новоприбулих до США склала менш ніж 50%, а ще у 1860-х вона перевищувала 95%. Водночас масштаб прибуття продовжував зростати: лише через знаменитий острів Елліс за 30 років (1892–1924) пройшло більш ніж 12 млн. осіб. Імміграційний приріст досягнув вершини в першому десятилітті XX ст., коли до країни в'їхало близько 9 млн. осіб. І кількість іммігрантів, і зміна релігійного та етнічного складу викликали численні вимоги або обмежити міграцію, або взагалі замкнути двері для в'їзду на певний строк. Подібні настрої особливо посилювалися в 1910–1920 рр., оскільки зміни етнічного складу мігрантів співпали з різким зростанням їхньої кількості. У 1910 році 14,7% мешканців США складали народжені за межами країни (для порівняння – зараз цей показник складає приблизно 10,4%).

Було прийнято цілу низку адміністративних заходів, спрямованих на обмеження імміграції і регулювання її регіональної та етнічної структури. Зокрема, Імміграційний акт 1917 року уточнював категорії осіб, яким не дозволено було іммігрувати до США, і вніс уточнення до вже існуючого на той момент освітнього цензу. У законі 1917 року йшлося про розумово відсталих, злочинців, божевільних та інших осіб, що потенційно могли стати тягарем для суспільства. Підтверджувалися також раніше введені вимоги до мінімального рівня письменності іммігрантів. Це було здійснено у зв'язку із тим, що у державі виникло невдоволення надто ліберальною імміграційною політикою.

Упродовж 20-х років ХХ століття механізм імміграційного законодавства стає більш жорстким через введення кількісних обмежень на в'їзд іммігрантів, що було викликано економічним спадом та різким зростанням безробіття. Законодавчі акти 1921 року і особливо Акт про обмеження імміграції 1924 року закріпили наявність квот, які мали забезпечити збереження існуючих міжетнічних та інших пропорцій у складі американського населення. Щорічна імміграція з окремих регіонів не повинна була перевищувати одну шосту частину відсотка населення континентальної території Сполучених Штатів Америки у 1920 році. До того ж така система не передбачала квот для мігрантів з країн Африки. На постійній основі обмежувалися можливості в'їзду до США вихідцям з Азії, із визначенням їхньої щорічної в'їзної квоти не більше 150 тис. осіб на рік. Такі заходи ставили за мету забезпечити збереження етнічного балансу, що склався у країні. Саме тому не було передбачено обмежень для мігрантів із країн Західної півкулі [3; 4; 5].

Разом із тим традиційно зберігався пільговий режим отримання статусу постійного мешканця США для прямих родичів громадян США та політичних іммігрантів. Також у 1924 році вперше законодавчо було закріплено вимогу оформлення візи стосовно усіх, хто в'їжджає до країни, що після вступу США в Першу Світову війну у 1917 році розглядалося як тимчасовий захід. Після Великої депресії 1929 року знову були введені обмежувальні заходи. В результаті потік переселенців знизився більше ніж у 10 разів (з 280 тис. осіб у 1929 р. до 23 тис. у 1933 р.). Одним з трагічних наслідків такої політики стало штучне гальмування притоку біженців за часів фашистської окупації в Європі. Нові зміни до міграційного законодавства були внесені у післявоєнний період. Акт про внутрішню безпеку (1950 р.) фактично заборонив імміграцію комуністів та інших "підірваних елементів". Такі обмеження не поширювалися на членів офіційних делегацій, працівників посольств, генеральних консульств та представництв при ООН країн "комуністичного блоку".

Акт про імміграцію та громадянство, названий Актом МакКеррена-Вальтера, консолідував імміграційне законодавство в одному документі й надав йому обриси, що, в цілому, зберігаються і понині. Цей акт підтвердив наявність квот, закріплених у 1924 р. Водночас було відмінено низку обмежень за расовою ознакою, наприклад, в 1946 р. Актом Люса-Селлара було розширено квоти на імміграцію з азійських країн та дозволено обмежену натуралізацію. Однак список політичних обмежень 1950 р. було розширено. Довгий час існувала заборона на в'їзд мігрантів, що мали інфекційні та спадкові хвороби.

Реальні зміни, спрямовані на лібералізацію міграційного законодавства та ліквідацію дискримінаційних пільг, було розпочато в рамках загальної лібералізації та боротьби за громадянські права в 1960-ті роки. Акт про Імміграційну реформу, прийнятий у 1965 році і доповнений у 1976 та 1980 роках, установив річний ліміт: спочатку у 170 тисяч, а пізніше у 320 тисяч іммігрантів та біженців. При цьому з однієї країни могли в'їхати не більше 20 ти-

сяч осіб. Пріоритет надавався висококваліфікованим робітникам та особам, що мають родичів у Сполучених Штатах Америки. Наслідком фактичного скасування дискримінаційних етнічних та расових квот стала стрімка зміна регіональної та етнічної структури імміграційних потоків. Якщо до 1965 року більше ніж 90% іммігрантів прибували до США з Європи, то за 20 років частка європейців серед нових іммігрантів складала менше 10%. На сьогодні частка мешканців США, що народилася за кордоном, складає 50% вихідців з країн Латинської Америки та 25% – вихідців із Азії. Таким чином, міграція виступає чинником швидкої зміни етнічної та расової структури американського суспільства [3; 4; 5].

Політика підтримання "етнічного балансу" у законодавстві США у ХХ ст., на відміну від XIX ст., не мала яскраво вираженого расистського забарвлення. Окрім того, вона забезпечувалася системою імміграційних квот для певних країн, і розмір цих квот визначався залежно від внутрішнього становища країни-донора. Задля підтримання "етнічної різноманітності" регулярно проводяться візові лотереї. Громадянин практично будь-якої країни світу, маючи вільний доступ до мережі Інтернет, може взяти участь у такій лотереї, заповнивши документи встановленої форми. Остаточне рішення приймають міграційні служби Сполучених Штатів Америки, при цьому мотиви відмови чи прийняття заявки не розголошуються [3; 5].

Поza встановлені квоти право на в'їзд отримували політичні емігранти. Право на в'їзд у 1989 році отримало найбільше упродовж 1980-х років число біженців – 197 тисяч осіб, серед яких майже 40 тисяч були вихідцями з колишнього СРСР. Така політика відповідала діючому законодавству, яке забезпечувало щорічний допуск до США 50 тисяч осіб з Радянського Союзу, а також до 20 тисяч інших політичних іммігрантів.

У 1980-ті роки у фокусі законодавчого процесу опинилися проблеми нелегальної імміграції. За словами кандидата у президенти від Республіканської партії Д. Маккейна, вже тривалий час на території США нелегально перебуває близько 12 млн. осіб, і уряд практично не володіє інформацією про них. Проблема поглиблювала прихильність працедавців до так званих "незадокументованих" осіб, оскільки такі працівники були надзвичайно вигідною робочою силою, вправною і недорогою, особливо у сфері обслуговування.

Головний урок, який можна винести з досвіду США у питанні врегулювання міграційних процесів, полягає в тому, що саме по собі введення законодавчих обмежень на міграцію не здатне розв'язати проблему нелегального в'їзду до країни. З прийняттям законів 1921, 1924 та 1929 років, що різко обмежили міграційні потоки до Сполучених Штатів з країн Азії та Африки, приток нелегальних іммігрантів з цих континентів не припинився. Порушують міграційне законодавство і громадяни тих країн, що мають пільгові умови в'їзду до США (так, незважаючи на резервування 48 тисяч віз щорічно для ірландських іммігрантів, за різними оцінками від 40 до 110 тисяч ірландців перебувають в США незаконно). Однак найбільша кількість нелегальних мігрантів прибула до Сполучених Штатів з країн Латинської Америки через кордон з Мексикою. Мільйони сезонних робітників перманентно перетинають кордон, щоби "підзаробити" на американських фермах у період збору врожаю. При цьому такі мігранти нерідко ставали жертвами обману, експлуатації та насильства [4; 5].

Постійні дискусії, що тривали в другій половині ХХ століття стосовно імміграції, постійно знаходили своє віддзеркалення в міграційній політиці Сполучених Штатів Америки. З одного боку, вірогідність отримання статусу "нелегального" та "небажаного" мігранта у США

надзвичайно висока. Це не лише незаконний перетин кордону, але й перевищення дозволеного терміну перебування у країні, працевлаштування за туристичною візою без дозволу влади (без відповідної соціальної карти), порушення законів, потрапляння у списки осіб, що підозрюються у зв'язках із міжнародним криміналом, тероризмом тощо. Водночас, застосування обмежувальних заходів завжди мало вибірковий характер. Так, нелегальний перетин кордонів США емігрантами з ворожої Вашингтону соціалістичної Куби (переважно морем), навіть коли йшлося про кримінальні елементи, призводило до визнання їх політичними біженцями, що відносно легко отримували американське громадянство.

З іншого боку, влада США виявлялася схильною до нестандартних кроків, наприклад, до "міграційної амністії". У 1986 році в силу вступив Закон про імміграційну реформу та контроль. Нелегальні іммігранти, які могли довести, що вони в'їхали до країни до 1 січня 1982 року, отримали шанс на амністію та право залишитися в США на законних підставах, усі ж інші підлягали депортації. Цим шансом скористалося близько 2 млн. осіб (переважно, громадян Мексика), що було набагато менше за загальну кількість нелегалів. Інші, очевидно, не могли довести, що вони більше чотирьох років перебувають на території країни, і остерігалися депортації [4; 5].

Новою рисою закону 1986 року було введення санкцій стосовно працедавців, що використовують працю нелегальних іммігрантів. Незважаючи на жорстко функціонуючу систему "вхідного контролю" міграційного потоку, працедавці несуть відповідальність за наявність у іммігрантів оформленого дозволу на роботу. За найм на роботу працівника-нелегала працедавцеві загрожували штрафи від 1000 до 10000 доларів, залежно від кількості порушень міграційного законодавства. До 1986 року більшість працедавців спочатку наймали на роботу іноземців, і лише потім брали відповідний дозвіл у міграційних служб. Тепер усі ці процедури необхідно пройти до початку трудової діяльності. Більше того, головні офіси компаній несуть відповідальність за рішення, які приймають їхні підрозділи. Водночас відмова у прийнятті на роботу іноземців, що легально перебувають в США і мають дозвіл на працевлаштування, через громадянство, національну, релігійну чи расову приналежність вважається порушенням громадянських прав особи і також може потягти за собою штрафи та судові позови.

Основними санкціями за порушення імміграційних законів є:

- депортація;
- покарання у вигляді штрафів та позбавлення волі від шести місяців до двох років у разі повторних порушень;
- заборона на в'їзд до країни в майбутньому.

У 1990-х роках система продовжила свій розвиток: по-перше, було передбачено прискорену депортацію осіб, що незаконно в'їхали до США, причому іноземця можуть депортувати навіть з багаторазовою візою у випадку перевищення попереднього терміну перебування навіть в один день, із позбавленням їх права отримання дозволу на в'їзд до країни протягом п'яти років (у випадку порушення терміну перебування на 12 місяців заборона в'їзду сягає десяти років).

З іншого боку, було модернізовано і розширено систему преференцій, введено нові категорії іммігрантів, пов'язані із працевлаштуванням і створенням нових робочих місць. В цілому, на кінець XX ст. в США сформувалося досить складне і об'ємне імміграційне законодавство [3; 4; 5].

Причини відносно неефективності заходів, спрямованих на обмеження імміграції, очевидні. По-перше, це фактична прозорість кордонів; відносна слабкість захисних механізмів імміграційних та інших правоохоронних

органів, обмежених жорсткими конституційними рамками; високий рівень доходів американського населення і політичні гарантії, що надаються американським законодавством, які приваблюють до Сполучених Штатів Америки людей різних освітніх та професійних категорій з усього світу, а передусім з Мексики та інших країн Латинської Америки.

Оцінюючи економічні наслідки імміграції, варто зазначити їхній досить неоднозначний характер, а також велику кількість пов'язаних із ними протиріч. З одного боку, ступінь участі іммігрантів в економічно активній діяльності є вищою за аналогічну участь місцевого населення. На них припадає близько половини низько кваліфікованих працівників, залучених у сільському господарстві та будівництві, а також майже половина дослідників у медичній сфері. При цьому близько 30% сукупного доходу іммігранти витрачають в США, стимулюючи американську роздрібну торгівлю та забезпечуючи значні надходження до державної казни. Водночас імміграція гальмує зростання заробітної плати, призводить до зниження рівня вимог у сфері охорони праці та техніки безпеки і створює серйозний тиск на ринок праці, фінансові системи та соціальні служби штатів (оскільки саме в цих сферах присутність іммігрантів є найбільшою).

Однак очевидно, що в довгостроковій перспективі імміграція продовжить відігравати важливу роль і як чинник росту населення, і як стимулятор економічної активності, забезпечуючи живлення економіки і низькооплачуваною робочою силою, і висококваліфікованими спеціалістами (що, у свою чергу, означає значну економію засобів на їхню підготовку). Наприклад, інженери китайського та індійського походження контролюють 25% високотехнологічних бізнесів у Силіконовій долині (штат Каліфорнія).

Серед позитивних наслідків імміграції можемо виділити найважливіші: 1) приплив висококваліфікованих спеціалістів, що зменшує навантаження на освітню систему США і знижує витрати на їхню підготовку; 2) приплив некваліфікованої та мало оплачуваної робочої сили, що забезпечує заповнення робочих місць, непривабливих для американців, і знижує виробничі витрати та ціни, особливо в будівництві, сільському господарстві та сфері послуг, водночас гальмуючи зростання заробітної плати у цій галузі; 3) підготовка іноземних студентів у вищих навчальних закладах США, яка дозволяє здійснити відбір кращих кадрів для надання їм роботи та місця проживання в США і стимулювати формування проамериканських груп, здатних бути носіями нової політичної культури та ідеології з тих, хто у майбутньому повернеться до своєї батьківщини.

Навчання іноземних студентів не лише дозволяє здійснювати відбір найкращих молодих кадрів для економіки США, але й становить не останній пункт прибутку, приваблюючи іноземців рівнем освіти. Імміграція також є дуже важливою з точки зору демографічної структури населення. Американське суспільство помітно старішає, хоча й не такими темпами, як суспільства Західної Європи. Мігранти дозволяють збалансувати потенційні втрати людського чинника.

Незважаючи на всі позитивні аспекти імміграції, вона постійно викликає багато протиріч, особливо коли йдеться про нелегальну міграцію. Нелегали у Сполучених Штатах Америки складають приблизно третину всіх іммігрантів. З них 40% перебувають у Каліфорнії (переважна більшість їх потрапляє до країни з Мексики). Тому не дивно, що саме в цьому штаті питання імміграції викликає найбільше суперечок та політичних розбіжностей. Наступними за кількістю нелегалів є Техас, Нью-Йорк та Флорида. Більше 75% нелегалів селяться у шести американських штатах, а більше половини – в

урбанізованих зонах, в першу чергу у Нью-Йорку, Лос-Анджелесі, Чикаго, Хьюстоні, Бостоні та Майамі. Одночасно спостерігається широкомасштабний відтік корінного (особливого білого) населення з міських центрів, що призводить до швидкої зміни расового, етнічного та культурного обличчя провідних міст Сполучених Штатів. У вищезазначених містах на десять новоприбулих мігрантів до інших міст та передмість виїжджає дев'ять корінних мешканців, що призводить до додаткової інтенсифікації змін у національній, расовій та релігійній структурі населення цих міст. Серед тих великих міст, до яких ще продовжується приплив білого населення – Сан-Дієго, Тампа, Санкт-Петербург, Сіетл, Фенікс, Атланта і Лас-Вегас. Одним із очевидних наслідків імміграції є поділ країни на космополітичні берегові, прикордонні райони і великі міста, та більш традиційну американську периферію. Цей розрив багато в чому дублюється аналогічним політичним поділом країни між демократами та республіканцями в період національних виборів.

Особливою проблемою є трудова імміграція, як легальна, так і нелегальна. Майже половина нелегалів потрапили до США за туристичними, студентськими та навіть робочими візами. Порушення ними законодавства полягає або в перебуванні на території країни після закінчення дозволеного строку, або через неправдиво задекларовану мету поїздки (скажімо, влаштування на роботу замість навчання чи туризму). Такі особи відносно легко знаходять низькооплачувану роботу у містах або сільській місцевості (переважно сезонні сільськогосподарські робітники або будівельники). При цьому у них практично немає можливості отримати роботу легальним шляхом – щорічно міграційна служба видає лише 5 тисяч тимчасових трудових віз для низько кваліфікованих робітників.

Підприємці, що працюють у вищезазначених галузях, зацікавлені у подібних іммігрантах, але багато американців, в тому числі й представники бізнесу, виступають категорично проти трудової імміграції. Майже половина населення підтримує обмеження міграційних потоків. Відповідно, опозиція імміграції (як нелегальної, так і легальної) росте на обох полюсах політичного спектру і має не тільки соціально-економічний, але й етнополітичний ґрунт. У таборі "лівих" зростає роль профспілок у тих галузях, де іммігранти складають конкуренцію робітникам, погоджуючись на низькооплачувану роботу без жодних соціальних гарантій.

Між тим права опозиція, хоча й не афішує цього відкрито, сприймає імміграцію, особливо із країн Латинської Америки, як загрозу існуючій етнічній, расовій, релігійній і мовній структурі та єдності американського суспільства. Важливою для них також є й загроза конкуренції з боку мігрантів для малого бізнесу – найважливішої опори політичного консерватизму в США. Серед аргументів за обмеження імміграції нерідко лунають твердження про загрозу розповсюдження серед американців різноманітних інфекційних захворювань. Не останню роль грає також мовний чинник: більшість іммігрантів з Латинської Америки зберігають свою мовну ідентичність і формують етнотериторіальні кластери. В багатьох прикордонних штатах було висунуто прикордонні ініціативи з вимогою посилити імміграційний режим. Також важливими є питання, пов'язані з посиленням тиску іммігрантів на соціально-економічні інститути та освітню систему.

Також широкомасштабна імміграція людей, що належать до етнічних та расових меншин, змінює внутрішню структуру меншин в США, що призводить до перерозподілу субсидованих державою ресурсів та робочих місць в державному секторі, що викликає невдоволення "старих" меншин. Більшість пільгових програм "позитивної дії", спрямованих на створення пріоритетних умов та квот для певних груп населення, були створені з метою компенсації чорному населенню за рабство. Надалі їхня дія розповсюдилася і на інших вихідців з неевропейських країн, а також на інші групи (жінок, інвалідів тощо). Тож імміграція не лише змінює традиційне обличчя американського суспільства, але й урізує пільги "традиційних" меншин. Також традиційна модель США як "плавильного казана", в якому формувалася єдина американська нація, а іммігранти ставали американцями не просто формально змінюючи громадянство, але й з точки зору менталітету, культурної та мовної ідентичності, поступово замінюється на "мозаїчну" модель. Згідно з цією концепцією "мультикультуралізму" кожна етнічна група може без перешкод з боку держави зберігати свою культурну самобутність, традиції, релігію, за умов дотримання ними законів країни перебування.

Масштабна міграція – відносно нове для України явище, ще до кінця не досліджене і недостатньо осмислене українським суспільством та інтелектуальною, а особливо політичною елітою. У цьому плані Україна де-що відрізняється від США, населення якої створене імміграцією. З іншого боку, США та Україна не є повними протилежностями у цьому плані, оскільки частина українських земель так само була залюднена переселенцями.

США не мають тієї потрібної ролі, яку відіграє Україна: наша держава є:

- 1) країною еміграції та тимчасової імміграції (переважно до країн ЄС та Росії);
- 2) країною призначення мігрантів (переважно репатріантів, вихідців з республік колишнього Радянського Союзу);
- 3) країною транзиту для тих, хто намагається потрапити до Європейського Союзу.

Гарантії політичних свобод та рівень добробуту у Сполучених Штатах Америки слугує тому, що міграція там розвивається поки що лише в одному напрямку – ця держава виступає тільки в якості приймаючої країни. Але попри це, і США стикаються з низкою серйозних проблем у сфері міграції, включаючи масовий наплив нелегальних мігрантів через довгий та погано охоронюваний кордон (для США це кордон з Мексикою, для України – кордони з Російською Федерацією, Білоруссю та Молдовою).

Для США потік нелегальних мігрантів з Мексики так само призводить до зростання соціальної напруги і розглядається в якості загрози для безпеки держави, як і нелегальні мігранти для України. Так само в Україні окремі політики намагаються отримати політичні дивіденди на міграційній тематиці, залучаючи громадян прикордонних територій "жовтою навалюю", наркотрафіком та масовими епідеміями внаслідок завезення в Україну екзотичних хвороб.

Міграційна політика США характеризується цілою низкою ознак та проблем, які видаються подібними до проблем та викликів, з якими стикається і сучасна Україна. Більше того, певні політичні інновації створюють протиріччя та викликають побоювання, аналогічні тим, що озвучуються час від часу окремими політиками в Україні.

Незважаючи на різні вихідні дані, саме міграційний чинник слугує каталізатором для серйозних побоювань щодо можливості втрати національної єдності та розвитку етнічних конфліктів. Також спільним є побоювання щодо безконтрольного посилення влади під приводом боротьби з тероризмом та нелегальною імміграцією.

Водночас варто пам'ятати, що досвід Сполучених Штатів Америки говорить, перш за все, про користь імміграції та здатність держави прийняти й асимілювати значні маси мігрантів, не піддаючи небезпеці основи демократичної влади. Американський досвід також вказує на можливість та, вочевидь, необхідність пошуку

нових форм імміграційної політики, коли, з одного боку, імміграція несе в собі значний позитивний заряд, а з іншого – зупинити нелегальну імміграцію демократичним шляхом виявляється практично неможливо, особливо в умовах, коли економічно більш розвинені країни (Європейський Союз у випадку України) мають спільні кордони з набагато біднішими державами.

Для України вивчення американського досвіду регулювання міграцій є важливим, в першу чергу, як приклад гнучкого підходу до гострої проблеми. Варто пам'ятати про роль імміграційної політики як важливого елемента американської "м'якої влади", тобто спроможності до лідерства на основі прикладу, привабливості для інших національної моделі розвитку і можливості розповсюдження національної ідеології та культури по усьому світу без використання силових методів.

Сучасний світ характеризується розмиванням кордонів. В рамках процесу глобалізації, стимульованого як ринковими, так і технологічними чинниками, відбувається формування світового ринку робочої сили. Разом зі змінами у ставленні світового співтовариства до питань прав людини та державного суверенітету цей про-

цес змушує всі країни світу переглянути ставлення до питань міграції.

Ігнорувати цю реальність не можуть ані США, ані Україна. Тому замість спекуляцій не загрозах імміграції політичні лідери та засоби масової інформації повинні роз'яснювати населенню своїх країн як неминучість міграційних процесів, так і очевидні позитивні сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коробков Андрій. Миграционная политика США: уроки для России. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=35917>
2. Лоуренс Карен, Ньюланд Кэтлін. Четыре составляющие иммиграционной политики США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2002/079/analit02.php>
3. Позняк Алексей. Опыт иммиграционной политики США: уроки для Украины // Migratory Processes In Europe: Evolution Of The Migratory Interactions Of The EU And Central And Eastern European Countries / Odessa, 24–25 September 2010.
4. David M. Reimers. Still the Golden Door: The Third World Comes to America. Columbia University Press, New York, 1992.
5. Immigration and America's Future: A New Chapter. Migration Policy Institute, 2006.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.16

N. Parkhomenko, Post-Graduate Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

MIGRATION PROCESS: Actual CHALLENGES FOR UKRAINE AND EXPERIENCE OF THE UNITED STATES OF AMERICA

This author analyzes the migration processes in the USA and Ukraine and examines the features of functioning of the migratory system of the USA. The investigation focuses on the analysis of key factors of migration and the experience of USA.

Key words: Migration, Migratory Policy, Migratory Process, Causes of Migration, Factors of Migration, USA, Ukraine.

УДК 352.07+303.01

О. Стемковська, асп.

(Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (м. Луцьк, Україна))

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розкрито питання трансформації місцевого самоврядування в контексті інституційного забезпечення, а саме через діяльність інститутів міських рад, міських голів та членів громад зокрема. Особливу увагу приділено конституційному забезпеченню місцевого самоврядування. Процес трансформації інституту місцевого самоврядування відбувається в Україні уже тривалий час і вимагає серйозного наукового дослідження, адже самоврядність громад – один з основоположних елементів демократизації країни в цілому. Чому власне важливо говорити саме про інституційне забезпечення трансформації місцевого самоврядування? Саме розвиток цілого інституту як системи дає можливість стверджувати, що місцеве самоврядування трансформується глибоко і поетапно, що неодмінно повинно дати результат у майбутньому незалежно від людського фактору, а особливо зміни влади.

Ключові слова: місцеве самоврядування, реформа, громада, повноваження, бюджет, законодавча база, державний інститут, громадянське суспільство

Інституціоналізм – один з напрямків сучасної економічної думки, об'єктом дослідження якого є певні інститути (держава, профспілки, корпорація тощо), а також правові, психологічні та моральні аспекти їхньої діяльності. Інституційна теорія виникла на межі XIX–XX століть. Засновником теорії традиційного інституціоналізму був американський економіст Т. Веблен, який сформулював принципи теоретичні і методологічні основи інституціоналізму як цілісної наукової системи. Послідовниками Т. Веблена були його співвітчизники Дж. Коммонс, У. Мітчелл, Дж. Кларк, Дж. Гелбрейт, англійці Дж. Гобсон, Р. Тоні та багато інших європейських і американських економістів. Розвиток ідей інституціоналізму спричинив поділ цієї школи на окремі ідейні напрямки – насамперед "старий" традиційний і "новий" інституціоналізм. "Старий" інституціоналізм, наслідуючи підходи Т. Веблена, зосереджує увагу на соціально-психологічних проблемах особистості, суб'єкта господарювання в середовищі ринкової економіки (стереотипи свідомості та поведінки, повнота і неповнота інфор-

мації). Представники "нового" інституціоналізму досліджують інститути не тільки як культурні чи соціально-психологічні феномени, а як набір формальних і неформальних норм, що визначають економічну поведінку індивіда та організацій в умовах ринку. [5, с. 206].

Під інституційним забезпеченням управлінської діяльності розуміють сукупність форм діяльності органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, здійснюваних у рамках режиму законності та його компетенції, з метою реалізації функцій управління, тобто для досягнення управлінської мети. Форми управління виступають нібито як "знаряддя" для реалізації функцій і завдань органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Інституціоналізація у місцевому самоврядуванні – процес формування, розвитку і засвоєння всіма елементами системи місцевого самоврядування норм, правил, ролей, цінностей і еталонів, необхідних для здійснення управлінської діяльності, способів контролю за їхньою поведінкою; результат процесу в рамках якого досяга-